

Juha Herkman, *Populismien aika*. Tampere: Vastapaino, 2019, 204 s.

Timo Soini, *Populismi*. Helsinki: Polemia, 2020, 111. s.

Populismista on kirjoitettu erittäin paljon suomeksikin. Mukana on väitöskirjoja, tieteellisesti kunnianhimoisia antologioita ja monografioita sekä myös pamfletteja. Tässä arvostelussa tarkastelun kohteena on Juha Herkmanin populismin ideologiaa, historiaa ja olemusta käsittelevä tieteellinen esitys *Populismien aika* sekä Timo Soinin pamfletti *Populismi*. Herkman on viestinnän professori ja Soini nimittää itsensä populismin kokemusasiantuntijaksi.

Vaikka populismista on kirjoitettu paljon, mukana ei ole turhia kirjoja. Niiden aiheet ovat täydentäneet toisiaan, esimerkiksi Emilia Palosen ja Tuija Saresman toimittama *Jätkät & Jytkyt* syventyy kokonaisuudessaan Timo Soinin perussuomalaisiin ja Herkmanin teos analysoi populismia yleisesti koko maailmassa.

Herkmanin teos käy myös populismin oppikirjaksi. Aluksi hän kysyy, mitä populismi on. Onko se ideologia, onko se tyyli ja miten populistit itse määrittelevät itsensä? Tarkasteltavana on myös populismi liikkeenä. Ensimmäisen luvun lopussa Herkman käy läpi populismin määritelmiä ja päätyy niiden pohjalta omaan määritelmäänsä. Sen mukaan

[P]opulismi on poliittisen itsemäärittelyn affektiivinen prosessi, jossa rakennetaan vastakkainasettelu kahden kuvitellun ryhmittymän, väärinymmärretyn kansan ja sitä uhkaavien ryhmien (eliitit, maahanmuuttajat tai muut vähemmistö) välille. Itsemäärittelyssä käytetään ajankohdan poliittisiin vaatimuksiin sopiva ideologisesti ja moraalisesti latautuneita merkit-sijöitä (Herkman 2019, 63–64)

Ennen omaa määritelmäänsä Herkman käy läpi käytetyimpiä populismin määrittelyjä. Hän on jakanut ne neljään luokkaan. Cas Mudde ja Paul Taggart kuuluvat luokkaan, jotka määrittelevät populismin ideologiaksi ja tuo ideologia on kaipuu kuviteltuun muinaiseen sydänmaahan. Varsinkin euroedustaja Laura Huhtasaari on usein kaipaillut 1980-luvulle, jolloin kaikki oli paremmin, kun ei ollut globalisaatiota eikä maahanmuuttajia. Populismien määrittelyminen politiikan tyyliksi kiinnittää huomiota retoriikkaan ja yleisemminkin esiintymiseen. Margaret Canovan on ymmärtänyt populismin liikkeenä ja Ernesto Laclau kiinnittää määritelmässään huomiota populistien itsemäärittelyyn. Laclau korostaa määrittelyssään identiteetin luomista ja affektiivisuutta.

Usein populismin määrittelyissä törmätään siihen, että itse käsitteestä tulee Laclaun sanoin tyhjä merkitys. Sillä voidaan tarkoittaa ihan mitä vain ja sen avulla voidaan leimata vastakkaiset ajatussuunnat, väittäen niitä affektiivisiksi, menneisyydestä unelmoiviksi ja tiettyä kärjistettyä retoriikkaa käyttäviksi. Tällöin keskustelurintama sijoittuu linjalle tosiasiat vastaan populismi. Tästä oli osoituksena taannoinen Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportti, jossa Ilkka Haavisto on löytänyt erilaisia populismin lajeja, kuten nativistinen populismi, egalitaristinen populismi ja vihervasemmistolainen populismi. Tästä luettelosta puuttuu ainoastaan markkinafundamentalistinen populismi. Haavistoa tulkiten kaikki yhteiskuntaa ja sen eliittiä kritisoivat liikkeet ovat populistisia, jotka taistelevat markkinataloutta ja ihmisten epätasa-arvoa vastaan.

(Haavisto 2017, 27–45.) Näin populismin käsite todella vesittyy ja sen pejoratiivinen tulkinta hävittää alleen paljon yhteiskunnallista toimintaa.

Populismin ajassa kiinnitetään huomiota populismikäsitteiden monitulkintaisuuteen arvioitaessa Ernesto Laclau'n populismiteoriaa. Herkmanin mukaan Laclau'n populismikäsitteitys on teoria pikemminkin poliittisesta heräämisestä ja poliittisen toiminnan lähtökohdista kuin populismista itsessään. Tähän on helppo yhtyä. Kautta koko 1900-luvun ovat eri alojen tutkijat arvioineet yhteiskunnallisten liikkeiden syntyä, kehitystä ja vakiintumista. Niissä toistuvat paitsi affektiivisuus myös identiteetin luominen. Jotta liike voi oikeuttaa itsensä, sen pitää luoda alkuvaiheessa polariteetti suhteessa muihin, kuten eliittiin. Vakiintuessaan liikkeet ovat rakenteistuneet yhteiskuntaan ja muuttuneet valtiolliseen toimintaan integroituneiksi puolueiksi ja polarisointi on lieventynyt. Laclau'n populismiteoria voisi kertoa myös miksi työväenliike Suomessa heräsi yli sata vuotta sitten ja ympäristöliike yli 40 vuotta sitten. Herkman kirjoittaa jäljempänä teoksessaan populistipuolueiden elinkaarimallista. Sekin muistuttaa 1900-luvun politiikan tutkijoiden malleja siitä, miten liikkeestä kehittyi valtioon integroitunut puolue (ks. Mickelsson 2015, 246–247, 366–387).

Herkman on jakanut populismin muodot agraaripopulismiin, autoritaarisen populismiin, poliitikkojen populismiin ja uuspopulismiin. Näistä agraaripopulismi syntyi ensin muun muassa Yhdysvalloissa. Suomessa agraaripopulistisia liikkeitä ja puolueita syntyi 1920- ja 30-luvuilla, mihin Herkman ei kiinnitä huomiota. Sen sijaan hän analysoi paljonkin vennemolaista SMP:tä, jonka perillisiä (Timo Soinin mukaan) perussuomalaiset ovat. Populismin käsitteen joustavuudesta kertoo, että Euroopan 1920–30-lukujen fasistiset ääriliikkeet on luokiteltavissa autoritäärisiksi populismiksi, varsinkin niiden alkuaikat ennen totalitarismia. Ja onhan autoritäärisen populismin käsite kuitenkin käyttökelpoinen, kun tarkastellaan myöhempiä ilmiöitä, kuten latinalaisen Amerikan populistisia johtajia. Autoritääristä populismia esiintyy toki muuallakin, kuten parhaillaan Turkissa ja Unkarissa. Poliitikkojen populismi viittaa käsitykseen populismista politiikan tyylinä. Siitä Herkman esittää esimerkkeinä Tony Blairin ja Silvio Berlusconiä. Uuspopulismi on nykyistä kansallismielistä maahanmuuttovastaista populismia.

Herkman käsittelee mielenkiintoisesti populismin suhdetta demokratiaan. Se ei ole aivan selvä: Populismi on joko demokratian piristysruiske tai se uhkaa demokratiaa. Toisin sanoen se voi antaa mahdollisuuksia liberaalidemokratian kehittymiselle tai uhata sitä. Herkman miettii populismia suhteessa eri demokratian muotoihin, kuten schumpeteriläiseen edustukselliseen demokratiaan ja Laclau'n ja Mouffin radikaalidemokratiaan. Lukuun on myös liitetty kuvio, jossa havainnollistetaan, miten eri populismin lajit suhteutuvat demokratian ja autoritäärisen hallinnon muotoihin.

Nykyajan keltaisen lehdistön logiikka yhdistetään usein populismiin. Herkmanin teos ehti ilmestyä ennen Niko Hatakan väitöskirjaa, jossa tutkitaan populismin ja hybridimedian suhdetta. Niin toimitettu media kuin sosiaalinen media ovat kietoutuneet yhteen ja korostavat populismille tärkeää jännitettä kansan ja eliitin välillä (Hatakka 2019). Tosin Herkmanin viittaa konvergenssikulttuuriin, jossa uudet ja vanhat mediamuodot liittyvät toisiinsa. Teoksessa verrataan myös populismin ja sosiaalisen median logiikkoja, joita yhdistää ainakin affektiivisuus.

Nykypopulismi toimii globalisaation, hyvinvointivaltion ja postmodernismin puitteissa. Herkman punnitsee näitä ilmiöitä suhteessa populismin ilmentymiin ja mahdollisuuksiin mielenkiintoisella tavalla. Koska populistit puolustavat hyvinvointivaltiota ja nimenomaan

kansallisesti rajattua hyvinvointivaltiota, edustaen hyvinvointisovinismia, globalisaatio on heille hyvä vihollinen. Postmodernin käsite on näistä puitteista kiistanalaisin, sillä määritelmästä riippuen populismin voidaan sanoa olevan postmoderni ilmiö tai sitten ei.

Timo Soini päättää *Populismi*-pamflettinsa seuraavin sanoin: ”akateemista maailmaa rohkaisen ja haastan tutkimaan populismia paremmin ja monipuolisemmin. Olkaa kunnianhimoisia.” Hän itse on viehättänyt Roger Eatwellin ja Matthew Goodwinin teoriaan, joka on esitetty teoksessa *National Populism: The Revolt against Liberal Democracy* (2018). Muutama sivu tämän jälkeen hän siteeraa populismitutkija Peter Wilesia: ”Hyvä asuu yksinkertaisissa, tavallisissa ihmisissä, joita kansasta on valtaosa, ja heidän kollektiivisissa traditioissaan” (Soini 2020, 10, 16). Laajemman akateemisen populismin tutkimuksen väheksyntä näkyy Soinin teoksessa jatkuvasti. Hän toteaa jo alkupuolella, että ”[p]opulismia ei voi ymmärtää pelkästään istumalla tutkijan kammiossa tai lehden toimituksessa. Täytyy jalkautua” (Soini 2020, 15). Tämä tosin saattaa kirjoittajan mukaan sotkea hyvin mietityt teoriat. Soinin mukaan suomalaisen populismin tutkimus kärsii arvolutauksesta. Hän nostaa esiin vain kaksi suomalaista populismin tutkimusta: Voitto Helanderin *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä* (1971) sekä Emilia Palosen ja Tuija Saresman toimittama *Jätkät ja Jytkyt* -antologian (2017).

Soinin olisi ollut mahdollista lukea Herkmanin teos, sillä se ilmestyi jo alkuvuonna 2019, kun taas Soini kirjoitti pamflettinsa kesällä. Näin hän ei kuitenkaan tehnyt, vaikka olisi voinut saada Herkmanin teoksesta paljon virikkeitä pohdintoilleen. Soinin korostamat tunteet kuuluvat populismiin. Hänen sitaattilistalleen on päässyt jopa Matin ja Tepon laulu ”Aito tunne”, jossa korostetaan tunteiden koruttomuutta. Herkmankin tosin todistaa omassa populismin määritelmässään tunteita. Eatwellin ja Goodwinin sekä Palosen ja Saresman tuoreita teoksia lukuun ottamatta Soini viittaa pääosin vanhoihin tieteellisiin populismin tutkimuksiin ajalta, jolloin hän teki graduaan.

Soinin silmät avannutta Eatwellin ja Goodwinin vuonna 2018 ilmestynyttä teosta ei löydy Herkmanin teoksesta, vaikka hän onkin tutustunut erittäin suureen määrään populismin teoreetikkoja. Soinin esittelyn perusteella Eatwellin ja Goodwinin teos kertoo enemmän populismin synnyn edellytyksistä kuin luonnehtii populismia liikkeenä ja puolueena. Soini kutsuu näitä edellytyksiä neljäksi d:ksi. Ne ovat epäluottamus (engl. *distrust*), tuho (*destruction*), suhteellisen aseman heikkeneminen (*deprivation*) ja puoluerajojen hämärtyminen (*de-alignment*).

Pamfletin rakentaminen näiden neljän d:n varaan olisi voinut tuottaa todella mielenkiintoista analyysia siitä, miksi perussuomalaiset kasvattivat suosiotaan viime vuosikymmenellä, mutta tämän tehtävän Soini jättää tutkijoille. Soinin teosta kuvaakin kaksi ongelmaa, fragmentaarisuus ja itsekeskeisyys. Silppumaisessa kokonaisuudessa on mukana muun muassa Nigel Faragen haastattelu, mutta tässä yhteydessä ei analysoida Eatwellin ja Goodwinin teoriaan tukeutuen pidemmälle sitä, mitä ”kansaa” ajattelee. Tätä olisi voinut tutkia esimerkiksi tilastomateriaalin avulla. Sen sijaan Soini kertoo teoksessaan melko itsestään selviä asioita. Hän esittää selostuksia eri maiden populistisista puolueista, analysoi Nigel Faragen ja Donald Trumpin suosion syitä sekä arvioi heidän käyttäytymistään. Luvussa ”Soinin populismi” kirjoittaja kertoo jo moneen kertaan kuullun tarinansa omasta urastaan. Hän ei kirjoita mitään omista aatteistaan ja arvoistaan, kin hän toteaa vain olevansa katolilainen, mutta ei sen enempää. ”Populismi ja media” -luvussa

hän toteaa niin ikään itsestään selvytenä, että populistisen viestin tulee olla lyhyt ja selkeä. Soini on myöskin varsin välinpitämätön sosiaalista mediaa kohtaan, sillä hänen ”plokinsa” toimi lähinnä vertikaalisesti, ilman kommentointimahdollisuutta. ”Soinismit” ovat päässeet lehtien otsikoihin tämän tästä. Kirjoittaja pitää niitä nokkelina oivalluksina, mutta ei kerro miten ne on tehty, puhumattakaan siitä, että hän analysoisi niitä pamfletissaan. Teoksessa on yksi uusi soinismi, nimittäin hän laittaa vastakkain populismin ja ”puppulismen”. Puppulismi määritellään ympäristökeskusteluksi. Soini (2020, 106) toteaa:

”Media ja etenkin poliittiset toimittajat menevät vihreiden vedätykseen kerta toisensa jälkeen. Ruoka on politisoitu. Vihreää populismia, onko sellaista? En sanoisi toisen ruokalautasen vahtamista populismiksi. Puppulismi ei ole populismia.”

Tässä soinismien rakentamisen ytimenä on puppu (valhe, epätosi) sanasta johdettu käsite puppulismit. Sitä ei mitenkään enemmän määritellä, vaan annetaan vain ymmärtää, että ympäristöongelmista kertominen on puppua. Tämä on soinisimille tyypillistä; se on patriarkan huudahdus, joka ei tarvitsekaan perustelua, ainoastaan röhönaurut päälle. ”Missä EU siellä ongelma” tai ”fillarikommunismit” ovat jääneet elämään otsikoissa, vaikka syvemmin analysoiden niissä ei ole johdonmukaisuutta tai sisältöä.

Soini (2020, 9) toteaa teoksensa alussa olevansa ”populismin kokemusasiantuntija”. Sitä roolia häneltä olisi kaivannut. Teos olisi antanut jotakin, jos Soini olisi analysoinut itseään vähemmän itsekeskeisesti populismin teorioihin tukeutuen, jotka hän sanoo hyvin tuntevansa. Pamfletin 102:sta tekstisivusta Soini viittaa itseensä 63:lla sivulla. Oman toimintansa teorioihin reflektointia on kuitenkin vähän kahdessa luvussa, ”Populismin perussuomalaisissa” ja ”Gradun opit presidentinvaaleissa”. Niissäkin hän arvioi toimintaansa tukeutuen yli kolmekymmentävuotta vanhaan graduunsa.

Olisi ollut hyvä asia, jos Herkmanin teos olisi ilmestyessään saanut huomiota samassa määrin kuin Soinin pieni pamfletti. Siinä missä Herkmanin teos syventää populismia monesta näkökulmasta, Soini vain kertoo itsestäänselvyksiä ja kehuu itseään.

LÄHTEET

- Eatwell, Roger ja Goodwin, Matthew. 2018. *National Populism. The Revolt against Liberal Democracy*. Milton Keynes: Pelican Books.
- Haavisto Ilkka 2017. Populismi meissä kaikissa – Populismin päähaarat löytyvät suhtautumisessa maahanmuuttoon ja tuloerojen. Teoksessa Matti Apunen, Francis Fukuyama, Ilkka Haavisto, Juha Ylisalo ja Fareed Zakaria, *Tyytymättömyyden siemenet. Mistä populismi tulee?* EVA raportti 2/2017, 27–45. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/06/eva_raportti_populismi_kansilla_low_res.pdf. Viitattu 24.4.2020.
- Hatakka, Niko 2019. *Populism in the Hybrid System: Populist Radical Counterpublics Interacting with Journalism, Party Politics, and Citizen Activism*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitas Turkuensis sarja osa 487.

-
- Helaner, Voitto ja Toivonen, Timo (toim.). 1971. *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*. Hämeenlinna: Karisto.
- Herkman, Juha. 2019. *Populismien aika*. Tampere: Vastapaino.
- Mickelsson, Rauli. 2015. *Suomen puolueet vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Emilia ja Saresma, Tuija (toim.). 2017. *Jätkät & Jytkyt*. Tampere: Vastapaino
- Soini, Timo. 2020. *Populismi*. Helsinki: Polemia.

KIRJOITTAJATIEDOT

RAULI MICKELSSON

VTT, dosentti, yliopisto-opettaja
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Turun yliopisto
raumic@utu.fi